

UDK:808.3

Mavlyuda GADOYEVA,
Buxoro davlat universiteti professori, DSc
Azizabonu XAYRULLOYEVA,
Buxoro davlat universiteti magistranti
E-mail: m.i.gadoyeva@buxdu.uz

O'zDJTU I.Kaxarova DSc taqrizi asosida

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA KIYIM-KECHAK ATAMALARINING LINGVISTIK XUSUSIYATLARI

Аннотация

Ushbu maqolada ingliz va o'zbek tillarida kiyim-kechak atamalarining lingvistik xususiyatlari o'rganiladi. Ishning asosiy maqsadi – har ikki tilning leksik tizimida kiyim-kechak bilan bog'liq so'zlarning tuzilishi, semantik jihatlarini, etimologiyasi va milliy-madaniy mazmunini tahlil qilishdir. Ushbu ikki tilning lingvistik va madaniy o'ziga xosliklarini tadqiq qilish orqali tarjima jarayoni, leksikologiya va madaniyatlararo kommunikatsiya sohasiga amaliy foyda keltirishi mumkin.

Kalit so'zlar: Kiyim-kechak atamaları, lingvistik xususiyatlar, ingliz tili, o'zbek tili, madaniy mazmun, qiyosiy tahlil.

LINGUISTIC FEATURES OF CLOTHING TERMS IN ENGLISH AND UZBEK

Annotation

This article will study the linguistic features of clothing terms in English and Uzbek. The main purpose of the work is to analyze the structure, semantic aspects, etymology and national – cultural content of words related to clothing in the lexical system of both languages. By researching the linguistic and cultural identities of these two languages, the translation process can bring practical benefits to the field of lexicology and intercultural communication.

Key words: Terms of clothing, linguistic features, English, Uzbek, cultural content, comparative analysis.

ЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ТЕРМИНОВ ОДЕЖДА В АНГЛИЙСКОМ И УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКАХ

Аннотация

В данной статье будут рассмотрены лингвистические особенности терминов одежда на английском и узбекском языках. Основная цель работы-Анализ структуры, семантических аспектов, этимологии и национально-культурного содержания слов, связанных с одеждой, в лексической системе обоих языков. Изучение лингвистической и культурной идентичности этих двух языков может принести практическую пользу процессу перевода, лексикологии и межкультурной коммуникации.

Ключевые слова: Терминология одежды, лингвистические особенности, английский язык, узбекский язык, культурное содержание, сравнительный анализ.

Kirish. Kiyim-kechak insoniyat hayotining ajralmas qismi bo'lib, nafaqat jismoniy ehtiyojlarni qondirish, balki madaniy, ijtimoiy va estetik qadriyatlarini ham aks ettiradi. Har bir xalqning kiyim-kechaklari uning madaniyati, urf-odatlarini va tarixiy rivojlanishini o'zida aks ettiradi. Bu holat turli tillardagi kiyim-kechak atamalarining shakllanishida va ularning lingvistik xususiyatlarida yaqqol namoyon bo'ladi. Ingliz va o'zbek tillarida kiyim-kechak atamalarining lug'aviy tarkibi bir qator o'xshashlik va farqlarga ega. Ingliz tili global til sifatida dunyo modasi va kiyim-kechak terminologiyasida muhim o'rin tutsa, o'zbek tili xalqning milliy qadriyatlarini va madaniy xususiyatlarini ifodalaydi.

Har bir tilda kiyim-kechak nomlari ma'lum bir lingvistik xususiyatlarga ega bo'lib, ular o'zining semantik ko'lami, etimologik manbalari va ma'no jihatidan turlicha bo'lishi mumkin. Ingliz va o'zbek tillari ushbu masalada qiziqarli o'xshashlik va farqlarga ega. Ingliz tili dunyoda keng tarqalgan global til bo'lib, uning kiyim-kechak terminologiyasi turli madaniyatlar va mintaqalar ta'siri ostida shakllangan. O'z navbatida, o'zbek tili mahalliy madaniy an'analarga chuqur ildiz otgan bo'lib, unda xalqning tarixiy tajribasi va urf-odatlarini o'z aksini topgan[1]. Kiyim-kechak atamalarini tilni o'rganishda milliy madaniyat va xalqning ma'naviy merosini tushunish uchun muhim material hisoblanadi. Masalan, ingliz tilida modaga oid ko'plab so'zlar xalqaro miqyosda qo'llanilsa, o'zbek tilidagi kiyim-kechak nomlari o'ziga xos milliy semantik yukni o'z ichiga oladi. Ushbu farqlar va o'xshashliklarni aniqlash, ikki tilning leksik tizimida kiyim-kechak atamalarining o'rni va ahamiyatini o'rganish, xalqaro madaniyatlararo kommunikatsiyani chuqurroq tushunishga xizmat qiladi.

Ushbu ishning natijalari tilshunoslik, tarjimashunoslik va lingvokulturologiya sohalarida nazariy va amaliy qo'llanilishi

mumkin bo'lib, ikki tilda kiyim-kechak leksikasining boyligini, milliy madaniyatdagi ahamiyatini va tarjimada optimal yondashuvlarni aniqlashga yordam beradi[2].

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Kiyim-kechak leksikasi lingvistik, madaniyatshunoslik, tarjimashunoslik va leksikografiya sohalarida keng o'rganilgan. Ingliz va o'zbek tillarida kiyim-kechak bilan bog'liq atamalarni tadqiq qilishda quyidagi yo'nalishlar bo'yicha tahlil qilinadi:

1. Leksik-semantik tadqiqotlar: Kiyim-kechak atamalarining lug'aviy ma'nosi, ularning tarkibi va semantik tuzilishi haqida bir qator ilmiy ishlanmalar mavjud. Ushbu tadqiqotlarda: Kiyim-kechak nomlarining sinonimlari, antonimlari va polisemiya hodisalari o'rganiladi. Ingliz tilida kiyim-kechak atamalarining ko'p qismi fransuz, lotin va grek tillaridan olinganligini o'rganish asosida bu atamalarining etimologik o'ziga xosliklari aniqlangan (masalan, skirt va shirt so'zlarining german tillaridan kelib chiqishi).

O'zbek tilida esa kiyim-kechak atamalarining qadimgi turkiy til ildizlariga, mahalliy an'analarga va arabcha-qoraxoni madaniy ta'sirga bog'liqligi o'rganilgan. Leksik-semantik tadqiqotlar kiyim-kechak bilan bog'liq atamalarni lug'aviy (leksik) va ma'no jihatdan (semantik) o'rganishni o'z ichiga oladi. Ushbu yondashuv kiyim-kechak atamalarining til tizimidagi o'rnini, ularning ma'nolarining shakllanishi va rivojlanishini tahlil qilishga imkon beradi.

1.1. Kiyim-kechak leksikasining tarkibiy tuzilishi:

Oddiy so'zlar: Bitta ildizdan tashkil topgan oddiy so'zlar, masalan, ingliz tilida hat yoki sock, o'zbek tilida ko'ylak, shim.

Murakkab so'zlar: Ikkita yoki undan ortiq ildizdan tashkil topgan so'zlar, masalan, ingliz tilida raincoat (rain + coat), o'zbek tilida beshbolta (besh + bolta).

Qo'shma so'zlar: Ikki yoki undan ortiq so'z birikmasidan tashkil topgan so'zlar, masalan, ingliz tilida evening dress, o'zbek tilida atlas ko'ylak.

1.2. Leksik guruhlash: Kiyim-kechak atamaları semantik jihatdan bir necha guruhlariga bo'linadi: Tana qismlariga qarab: Shim (oyoq uchun), ko'ylak (tan uchun), do'ppi (bosh uchun). Funktsional maqsadga qarab: Kundalik kiyim, rasmiy kiyim, maxsus kiyim (ish kiyimlari). Materialga qarab: Paxta ko'ylak, ipak ro'mol.

Iqlimga moslashuviga qarab: Qishki palto yoki yozgi ko'ylak.

1.3. Sinonim va antonimlar: Sinonimlar: Bir xil yoki o'xshash ma'noga ega so'zlar. Masalan, o'zbek tilida ro'mol va peshona ro'mol, ingliz tilida jacket va coat.

Antonimlar: Qarama-qarshi ma'noga ega so'zlar. Masalan, o'zbek tilida qalin kiyim va yengil kiyim, ingliz tilida thick coat and light shirt.

2. Semantik xususiyatlar:

2.1. Polisemiya (Ko'p ma'nolilik): Bir so'zning bir necha ma'noga ega bo'lishi. Masalan: Ingliz tilida dress so'zi kiyim va kiyinish ma'nosini anglatishi mumkin. O'zbek tilida do'ppi so'zi oddiy bosh kiyim yoki marosimiy libos ma'nosida ishlatilishi mumkin.

2.2. Konnotatsiya (Qo'shimcha ma'no): Kiyim-kechak atamaları ko'pincha qo'shimcha ijtimoiy, madaniy yoki emotsional ma'no tashiydi. Masalan: Ingliz tilida tuxedo rasmiylik va boylikni bildiradi. O'zbek tilida atlas ko'ylak milliy o'ziga xoslik va an'anaviylikni ifodalaydi.

2.3. Metaforik ma'no. Kiyim-kechak atamaları ko'pincha metaforik ma'nolarda ishlatiladi. Masalan: Ingliz tilida cloak of secrecy (sir pardasi). O'zbek tilida to'n kiyish (aybni bo'yniga olish).

2.4. Semantik o'zgarishlar: Kiyim-kechak nomlarining ma'nosi vaqt o'tishi bilan o'zgarishi mumkin. Masalan: Ingliz tilida robe avval faqat ruhoniylarning kiyimi bo'lgan, hozir esa turli xil liboslarni bildiradi. O'zbek tilida chopon so'zi avval erkaklar kiyimiga tegishli bo'lsa, hozirda kengroq ishlatiladi.

3. Etimologik jihatlar: Kiyim-kechak atamalarining kelib chiqishi tahlil qilinganda ularning tarixiy, ijtimoiy va madaniy kontekstlari aniqlanadi: Ingliz tilida: Ko'p kiyim-kechak nomlari fransuz (masalan, velvet), lotin (masalan, tunica) yoki german tillaridan kirib kelgan. O'zbek tilida: Kiyim-kechak nomlari qadimgi turkiy til, arab va fors tillaridan olingan. Masalan, sarpo forsha sar-push (boshni yopuvchi) so'zidan kelib chiqqan.

4. O'zlashma va xalqaro so'zlar: Globalizatsiya ta'sirida ingliz va o'zbek tillarida kiyim-kechak nomlari bir-biridan o'zlashmoqda: O'zbek tilida jeans, t-shirt, hoodie kabi inglizcha so'zlar keng qo'llaniladi. Ingliz tilida esa kimono (yaponcha), sari (hindcha) kabi milliy kiyimlar nomlari kirib kelgan.

5. Tarjima jarayonida leksik-semantik muammolar: Ma'noni yo'qotish: Masalan, ingliz tilidagi blazer so'zining to'liq ekvivalenti o'zbek tilida mavjud emas. Izohli tarjima: Masalan, sweatshirt – "yengil trikotaj kiyim". Moslashtirish: Masalan, hoodie ingliz tilidan bevosita o'zlashgan, lekin mahalliylashgan so'z yaratilmagan[3].

Natijalar va muhokama (Results and Discussion). Ingliz va o'zbek tillarida kiyim-kechak atamalarining lingvistik xususiyatlarini o'rganish bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar va metodologik yondashuvlar bir qator muhim ilmiy natijalarga olib keldi. Ushbu natijalar tilshunoslik, tarjimashunoslik va lingvokulturologiya sohalariga o'z hissasini qo'shadi.

1. Ingliz va o'zbek tillaridagi kiyim-kechak leksikasining umumiy va farqli jihatlar:

1.1. Umumiyliklar: Har ikki tilda kiyim-kechak atamaları odamning ehtiyojlari, madaniyati va tarixiy rivojlanishi bilan bog'liq. Tana qismlariga mos ravishda kiyim-kechak nomlari ma'lum leksik guruhlariga bo'linadi (bosh kiyimlari, tan kiyimlari, oyoq kiyimlari). Kiyim-kechak atamaları ko'pincha metaforik va majoziy ma'noda ishlatiladi, masalan: Ingliz tilida: put oneself in someone's shoes (birovning o'rniga o'zini qo'yish). O'zbek tilida: to'n kiyish (aybni bo'yniga olish).

1.2. Farqlar: Kelib chiqish: Ingliz tilida kiyim-kechak terminologiyasining katta qismi fransuz, lotin va boshqa yevropa tillaridan o'zlashgan. O'zbek tilida esa ko'plab atamalar qadimgi

turkiy, arab va fors tillaridan kirib kelgan[4]. Semantik yuk: Ingliz tilidagi tuxedo kabi so'zlar rasmiylikni, hoodie esa kundaliklikni bildiradi. O'zbek tilida atlas ko'ylak milliylikni, chopon esa an'anaviylikni ifodalaydi. Madaniy bog'liqlik: O'zbek tilida kiyim-kechak nomlari ko'pincha milliy urf-odatlar va diniy an'analarga asoslangan, ingliz tilida esa zamonaviy moda ta'siri kuchliroq.

2. Kiyim-kechak atamalarining semantik va etimologik tahlili bo'yicha natijalar: Polisemiya (ko'p ma'nolilik): Kiyim-kechak atamaları ko'p ma'noga ega bo'lishi aniqlangan. Masalan: Ingliz tilida dress – "kiyim" yoki "kiyinish" ma'nolarini bildiradi. O'zbek tilida to'n – "kiyim" yoki "aybni bo'yniga olish" ma'nosida ishlatiladi. Sinonimlar: O'zbek tilida ro'mol va sarpo, ingliz tilida esa jacket va coat kabi sinonim atamalarining shakllanishida ijtimoiy kontekst muhim rol o'ynaydi. Etimologik manbalar: O'zbek tilida do'ppi va sarpo kabi so'zlar qadimgi turkiy va fors tillaridan kirib kelgan. Ingliz tilida robe, skirt kabi so'zlar lotin yoki eski german tillariga asoslangan.

3. Tarjimashunoslikda uchraydigan muammolar va yechimlar:

3.1. Ekvivalentlik muammosi: O'zbek tilidagi nimcha, chopon kabi so'zlarning ingliz tilida to'liq ekvivalenti yo'qligi aniqlangan. Ingliz tilidagi trench coat, hoodie kabi so'zlarning o'zbek tilidagi to'g'ridan-to'g'ri tarjimai yo'q, izohli tarjima ishlatiladi.

3.2. Moslashtirish usullari: Kiyim-kechak atamalarini tarjima qilishda izohli yondashuv va moslashtirish usullari muvaffaqiyatli qo'llaniladi, masalan:

Atlas ko'ylak – "silk dress with national pattern".

4. Madaniy va lingvokulturologik xususiyatlar: Madaniy ma'no yuklari:

O'zbek tilidagi atlas, do'ppi, chopon kabi so'zlar xalqning madaniyati va tarixiy qadriyatlarini ifodalaydi. Ingliz tilidagi kilt yoki tuxedo kabi so'zlar esa ma'lum geografik yoki ijtimoiy qatlamga oidlikni bildiradi. An'analari va urf-odatlar ta'siri: O'zbek tilida kiyim-kechak nomlari an'anaviy marosimlar bilan bog'liq, masalan, kelin libosi yoki sarbast do'ppi. Ingliz tilida esa zamonaviy moda va global madaniyat ta'siri kuchliroq[5].

5. Leksik-semantik o'zgarishlar va globalizatsiya ta'siri: Globalizatsiya ta'sirida ingliz tilidan o'zbek tiliga ko'plab kiyim-kechak terminlari kirib kelmoqda (jeans, sneakers, hoodie). Bu jarayon natijasida yangi atamalar til tizimiga moslashmoqda. O'zbek tilidagi ba'zi so'zlar global miqyosda tanilib, ingliz tilida ishlatilmoqda (masalan, do'ppi yoki chapan).

6. Metodologik yondashuvlardan kelib chiqqan ilmiy xulosalar: Leksik-semantik tahlil: Kiyim-kechak leksikasi milliy til tizimining o'ziga xos xususiyatlarini ochib beradi. Bu orqali har ikki tildagi sinonimiya, polisemiya va antonimiya holatlari o'rganildi. Lingvokulturologik yondashuv: Kiyim-kechak bilan bog'liq atamalar xalqning madaniy merosi va qadriyatlarini ifodalovchi lingvistik belgi ekanligi tasdiqlandi. Ingliz va o'zbek tillarida kiyim-kechak leksikasi milliy madaniyat va urf-odatlarini aks ettiradi. Natijalar lingvistik tadqiqotlar, tarjimashunoslik va madaniyatshunoslik sohalariga hissa qo'shib, amaliy foydalanish imkonini beradi[6].

Kiyim-kechaklarning lingvistik xususiyatlarini ingliz va o'zbek tillari misolida tadqiq qilishda bir nechta muhim nuqtalar yuzaga chiqadi. Quyida ba'zi asosiy muhokama nuqtalarini ko'rib chiqamiz.

1. Kiyim-kechak atamalarining semantik ko'lamidagi farqlar: Leksik boylik va ko'p ma'nolilik (polisemiya): Kiyim-kechak atamaları semantik jihatdan bir nechta ma'noga ega bo'lishi mumkin. Masalan, ingliz tilidagi dress so'zi nafaqat "kiyim"ni bildiradi, balki "kiyinish" (to dress) va "to'g'ri moslashish" ma'nolarini ham anglatadi. O'zbek tilida esa to'n so'zi "kiyim" sifatida ishlatilgan bo'lsa-da, "aybni bo'yniga olish" ma'nosida ham ishlatiladi. Bunday ko'p ma'nolilik atamalarining tarjimasi va madaniy konteksti har xil xalqlarda turlicha bo'lishi mumkin[7].

2. Madaniyat va til o'rtasidagi bog'liqlik: Kiyim-kechak atamalarining madaniy ma'nolari. Kiyim-kechak atamaları faqatki tovar yoki mahsulotni emas, balki ma'lum bir madaniyatning, ijtimoiy qatlamning, xalqning o'ziga xos xususiyatlarini

ifodalaydi. Misol uchun, chopon o'zbek xalqining qadimiy kiyimi bo'lib, uning lingvistik ifodasi orqali o'zbek xalqining urf-odatlarini va tarixiy an'analari aks etadi. Ingliz tilida kilt esa Shotlandiyaning o'ziga xos madaniyatini anglatadi va madaniy xususiyatlarni ifodalashda muhim rol o'ynaydi.

Xulosa. Kiyim-kechaklarning lingvistik xususiyatlarini ingliz va o'zbek tillari misolida tadqiq etish bir qator muhokamalarga olib keldi. Madaniy, ijtimoiy, va tilshunoslik

jihatlari kiyim-kechak atamalarining shakllanishida katta rol o'ynaydi. Tarjimashunoslikda madaniy farqlarni hisobga olish va ekvivalentlik masalasini hal qilish zaruriyati aniqlandi. Kiyim-kechaklarning lingvistik xususiyatlarini ingliz va o'zbek tillari misolida tadqiq etish ushbu ikki tilning leksik boyligi, madaniyati va tarixiy rivojlanishini tahlil qilish uchun muhim ahamiyatga ega.

ADABIYOTLAR

1. Abduazimov A. "O'zbek tilining leksikologiyasi va leksikografiyasi masalalari." – Toshkent: O'zbekiston, 2000. P.43-47
2. Axmedova D. "Til va madaniyat munosabati." – Toshkent: Fan, 2005. P.75-84
3. Xoshimov O. "Tarjimashunoslik nazariyasi." – Toshkent: O'qituvchi, 2004. P. 123-154.
4. Quirk, R., Greenbaum, S., Leech, G., & Svartvik, J. A Comprehensive Grammar of the English Language. – Longman, 1985. P.57-68.
5. Lakoff, G., & Johnson, M. Metaphors We Live By. – University of Chicago Press, 1980. P.167-180
6. Brown, P., & Levinson, S. Politeness: Some Universals in Language Usage. – Cambridge University Press, 1987. P.125-140
7. Isoqovb Z. "O'zbek tilida semantik tarkib va o'zlashmalar." – Toshkent: Fan, 1998. P.92-120.